

TOKAT MÜZESİNDE SERGİLENEN BİR SATIR ARASI KUR'AN-I KERİM TERCÜMESİ

Ali Osman SOLMAZ¹

Özet

Türklerin İslam dinine girmesiyle birlikte İslamiyet'e dair eserlerin Türk dili sahasında ortaya çıktığı görülür. Bu eserler arasında Kur'an-ı Kerim tercümeleri önemli yer tutar. Kur'an tercümeleri; tefsirler, sure tefsirleri ve satır arası tercüme türlerindedir. Satır arası tercüme türü öncelikle Doğu Türkçesi sahasında görülüyor olsa da Anadolu'da da oldukça fazla satır arası tercüme rastlanmaktadır. Satır arası tercüme türünün birebir kelime tercümesi olması dönemlerinin söz varlıklarını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Bu tercüme türü üzerine bazı akademik çalışmalar yapılmış olsa da hâlâ kütüphane ve müzelerimizde yer alan üzerinde çalışılmamış farklı tercüme türleri bulunmaktadır. Bu eserlerin bazılarının müellifi ve müstensihisi bilinmekteyken bazılarınınki bilinmemektedir. Durum böyle olmakla birlikte bu tercüme türünün bir kısmının birbirine çok benzediği görülmektedir. Çalışmamızda şimdiye kadar üzerinde çalışılan Anadolu sahası satır arası tercüme türünün isimleri verilip, bazı benzerlikleri üzerinde durularak Tokat Müzesinde sergilenmekte olan yazılı tarihi, müellifi ve müstensihisi bilinmeyen satır arası Kur'an tercümesinin özellikleri anlatılacak ve benzer bazı nüshalarla karşılaştırılması yapılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Satır arası tercüme, Kur'an-ı Kerim, Tokat Müzesi, Eski Anadolu Türkçesi.

AN INTERLINEAR QURAN TRANSLATION EXHIBITED IN THE TOKAT MUSEUM

Abstract

Works about Islam started to appear in the Turkish language after Turks accepted Islam. Among these, the translations of the Holy Quran have an important place. These translations are in the forms of interpretations, surah interpretations, and interlinear translations. Interlinear translations are very common in the Eastern Turkish, but there are quite a few of them in Anatolia as well. As the interlinear translations are performed on a word for word basis, they are of great importance in that they reflect the vocabulary of their periods. Although there are academic studies on some of these translations, there are still different translations in our libraries and museums that have not been studied yet. While the authors and the copyists of some of these works are known, there are others whose authors and copyists are not known. Nevertheless, some of these translations are very similar to one another. In this study, the names of the interlinear translations that have been studied so far will be given; some similarities between them will be studied; the characteristics of the interlinear translations, on display in the Tokat Museum, of which the authors, the copyists, the date of writing are not known will be described and compared to those of some other similar works.

Keywords: Interlinear translation, the Holy Quran, the Tokat Museum, Old Anatolian Turkish.

¹ Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aliosman.solmaz@gop.edu.tr.

GİRİŞ

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra verilen binlerce eser içerisinde dini eserlerin yeri çok önemlidir bu eserler, dönemlerinin dil özelliklerini yansıtmaları açısından eşsiz birer hazinedir. Dini eserlerde sanat gayesinden çok didaktiklik ön plana çıktığından dil bakımından sade, arı dilli eserler ortaya çıkmıştır. Sure tefsirleri, Kur'an-ı Kerim tercümeleri, fıkıh kitapları, peygamber ve evliya menkıbeleri, dini muhtevalı eserleri oluşturmuştur. Kur'an tercümeleri, ayetleri cümle olarak tercüme ve sözcükleri birebir satır arasında vermek suretiyle iki şekilde yapılmıştır. Satır-arası tercümelerde her Arapça kelimeye bir Türkçe karşılık bulma gayreti güdüldüğünden, dilin türetme ve birleştirme imkânlarından geniş ölçüde yararlandığı görülmektedir. Bu yolla dilin söz dağarcığına pek çok yeni söz katılmakta, dilin kelime hazinesi zenginleşmektedir (Özkan, 2010: 555) .

Kuran tercümeleri, İslam dininin ana kaynağının Türkçe olarak anlaşılmasına kaynaklık etmeleri bakımından çok önemli olup, önce Doğu Türkçesiyle, ardından Anadolu'da yazı dili hâline gelen Batı Türkçesiyle ortaya konulmuşlardır. Burada daha çok Anadolu sahasındaki tercüme ele alınacağından Doğu Türkçesi ile ilgili geniş bilgi şu eserlerden bulunabilir.² Anadolu Selçuklular döneminden günümüze ulaşmış Kuran tercümesi bulunmamaktadır. İlk tercüme Beylikler döneminde yapıldığı görülür. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yapılan tercüme daha çok ibadet faaliyetlerine yönelik olarak kısa surelerin tercümesi olduğu bilinmektedir. Bunlar daha çok, Fatiha, Yasin, Tebâreke ve İhlas sûrelerinin tefsiridir (Küçük, 2001: XVIII) . Bunların yanında bu dönemde satır arası Kur'an tercümelerinin de yazılmış olduğu bilinmektedir. Anadolu Sahasında yazılmış satır arası Kur'an tercümeleri üzerine yapılan çalışmalar şunlardır: Topaloğlu: 1978; Karabacak: 1994; Karabacak: 2006; Gül: 2014; Küçük: 2001; Toker:2011; Kayseri Işıkcı Yılmaz: 2015; Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi Nüshası: Sivas'ta, Cumhuriyet Üniversitesinde dokuz yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Yılmaz (1b-53a):1992; Akar (54-106):1992; Halil İbrahim Delice (105b-170b):1992; Emin Eminoğlu (171a-240a):1995; Vefa Ayhan (245b-320a):2007; Mehtap Alper (315 a - 388 a) 1998; İlkay Budak Eskivar (388b-458a) , Harun Küpeli (464a-535b):2006; Mehmet Kütükcü (535b-616b):2005

Özellikle satır arası tercüme birebir kelime karşılıkları verilerek yapıldığından mevcut satır arası tercüme bazılarının birbirine çok benzediğini görmekteyiz. Bu benzerlik aynı kaynaktan çoğaltıldıkları izlenimi uyandırmaktadır. Abdulkadir İnan Anadolu sahasındaki tercüme Anadolu'ya Moğol istilaları sırasında gelmiş tek bir ortak metne dayalı yapıldığını belirtir (1961: 20). Ancak bu tarz tercüme üzerine ilk önemli çalışmalardan birini yapan Ahmet Topaloğlu bütün satır arası tercüme ilk bakışta birbirine benzer

²Aysu ATA, Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), TDK Yayınları, Ankara 2004
Emek ÜŞENMEZ, Eski Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2010
ABDULLAH KÖK (2004) Karahanlı Türkçesi satır-arası Kur'an tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2) giriş-inceleme-metin-dizin
SUAT ÜNLÜ (2004) Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi TİEM 73, giriş-metin-inceleme-analitik dizin,
GÜLDEN SAĞOL (1993) Harezm Türkçesi: Satır arası Kur'an tercümesi. Giriş-metin-sözlük (2 cilt)
Gülden Sağol, Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi 8, İstanbul, 1997 s.379-396.

görüldüğünü, aynı metnin tercümesi oldukları için bu benzerliğin normal olduğu, bu benzerliklerin, araştırmacıları belki de birbiriyle ilgisi olmayan nüshaların müşterek kaynaktan istinsah edilmiş olabileceği sonucuna götürebileceğini belirterek, münferit çalışmalar arttıkça özellikle tercüme hatalarından hareketle aynı tercüme olup olmaması hususunda tatmin edici ilmi bir neticenin alınabileceğini belirtmiştir (Topaloğlu 1976: 4-5). Yukarıdaki çalışmalardan Ali Gül ve Esra Karabacak'ın üzerinde çalıştıkları British Library'deki satır arası tercüme ile yine Esra Karabacak'ın çalıştığı Manisa İl Halk Kütüphanesi 931 numarada kayıtlı satır arası tercüme münferit eserler olup diğer tercümelemlerle benzerlikleri yoktur. Ancak yukarıda künyeleri verilen bazı tercümelemlerin aynı eserin istinsahları olabileceği hususunda dikkat çekici veriler vardır. Murat Küçük'ün 2001 yılında tamamladığı çalışmasında Anadolu'daki en eski istinsah tarihli satır arası Kur'an tercümesinin müstensihi Hasan Bin Ali el-Bestâmi'dir. Ketebe kaydına göre istinsah yılı H. 804 / M. 1401'dir. Abdullâh bin Mahmûd es-Selânîki tarafından H. 941 / M. 1534-1535 tarihinde istinsah edilen Mustafa Toker'in üzerinde çalıştığı nüsha (Fahrettin Önder nüshası) büyük oranda birbiriyle örtüşmekte olup, aynı eserin iki farklı nüshası gibi görünmektedirler. Toker de çalışmasında bunu ifade eder: Miladi 1401 yılında istinsah edilen Bursa'daki yazma ile üzerinde çalıştığımız Fahrettin Önder nüshasının aynı eserin iki farklı yazması olduğu anlaşılmaktadır (Toker: 32). 2015 yılında Buket Işıkcın Yılmaz tarafından tamamlanan yüksek lisans tezi ile Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki satır arası bir tercüme incelenmiştir. Müellifi, müstensihi ve yazılış tarihi bilinmeyen bu tercüme metni incelendiğinde bu tercümenin hem 1401 tarihli hem de 1534-1535 tarihli satır arası tercüme ile büyük benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen Kayseri'deki nüsha da diğerleriyle aynı eserden ya da diğerlerinden birinden istinsah edilmiştir. Benzerlikleri görmek açısından Bakara suresi 22 ve 23. ayetlerin tercümelerini aşağıda veriyoruz.

(22) Ol Tañrı kim kıldı sizüñiçün yeri döşek dahı gögi dahı binâ kıldı üstüñüze çadır gibi dahı indürdi gökden yağmur suyu bitürdi anuñıla yemişlerden size rızq pes eylemeñüz Tañrı ta'âlâya ortaqlar siz bilüriken (23) dahı eger şek eyleseñüz biz indürgen kitâba bizüm şulumuz Muhammed üstine pes getürüñ bir süre bu Qur'an misilli dahı kığırñuz tanuqlarñuzı Tañrı ta'âlâdan özge eger siz gerçekeñüz (Küçük 2001:2).

22. Ol Tañrı kim kıldı sizüñ-içün yeri döşek, gögi dahı binâ kıldı üstüñüze çadır gibi, dahı indürdi gökden yağmur suyu, bitürdi anuñla yemişlerden size rızq, pes eylemeñüz Tañrı Ta'âlâya ortaqlar siz bilürken. 23. Dahı eger şek eyleseñüz biz indürgen kitâba, bizüm şulumuz Muhammed üstine. Pes getürüñ bir süre bu Qur'an gibi dahı kığırñuz şanuqlarñuzı Tañrı Ta'âlâdan özge, eger siz gerçeğiseñüz (Toker 2011:94) .

(22) ol Tañrı kim kıldı sizüñ-içün yeri döşek dahı gögi binâ kıldı üstüñüze çadır gibi dahı indürdi gökden yağmur suyu bitürdi anuñ-ıla yemişlerden size rızq pes eylemeñüz Tañrı ta'âlâya ortaqlar siz bilür-iken (23) dahı eger şek eyleseñüz biz indürdügümüz kitâba bizüm şulumuz Muhammed üstine pes getürüñ bir süre bu Qur'an gibi dahı kığırñuz Tanuqlarñuzı Tañrı ta'âlâdan gayrı eger siz gerçekeñüz (Işıkcın Yılmaz 2015:77).

Küçük ve Toker'in metinleri birebir aynıyken Işıkcan Yılmaz'ın iki kelimesinde farklılık görülür. İndirgen yerine indürdügümüz, özge yerine gayrı. Eserin tamamında bu benzerlik göze çarpmakta olup yazının sınırları aşmamak adına bu kadarla yetineceğiz.

Anadolu sahasında yazılan satır arası tercümelerle ilgili ilk ciddi çalışma Ahmet Topaloğlu'nun incelediği Türk İslam Eserler Müzesi'nde(TİEM) yer alan 827/1424 tarihli Muhammed bin Hamza tarafından yazılan nüsha üzerinedir. Buradaki tarihin telif tarihi mi yoksa istinsah tarihi mi olduğu tam belirlenememiştir. Yine Muhammed bin Hamza müellif mi müstensih mi bilinmemektedir (Topaloğlu:13). Sivas Kongre ve Etnografya Müzesinde E. Y. 84/176 numarada kayıtlı olan müellifi ve istinsah tarihi bilinmeyen satır arası tercüme ile bu eser arasında çok büyük benzerlikler vardır. İki eser de muhtemelen aynı eserin farklı istinsahları gibi görülmektedir. Bu iki esere çok benzeyen farklı bir yazma satır arası Kur'an-ı Kerim tercümesi de Tokat müzesinde sergilenmektedir.

Tokat Müzesinde sergilenen tercüme kırmızı ciltli olup, cildin üzerine baskı ile köşelerde kenar süsleri göbekte beyaz birer şems yapılmıştır. Şemsler ve köşe süslerinin içi kıvrımlı yaprak ve çiçek motifleri ile doldurulup altın yaldızla boyanmıştır. Yazarı ve yazıldığı yer belli değildir. 368 varaktır. Her sayfada 11 satır mevcuttur. Arapça yazılmış bölümler ve satır altındaki Türkçe olan bölümler siyah mürekkeple, sûre adları altın yaldızlı kalın yazıyla yazılmıştır. Baştan iki sayfa tezhiplidir. Ayet sonları da altın yaldızlıdır. Boyu 31, eni 21, kalınlığı 7 cm'dir. 1977 tarihinde 2.500 TL bedelle Hayri Zorkol'dan satın alınmıştır. Eser Fâtiha ile başlar Nâs Sûresi ile sona erer. Son sayfada hatim duası farklı bir hatla yazılmıştır. 114 surenin tamamı aşağıda verilen sayfa numaralarında başlıkları ile yer almaktadır.

Fâtiha 1b, Bakara 2a, Âl-i İmrân 31b, Nisâ 48a, Mâide 65b, En'âm 78b, A'râf 93a, Enfâl 108a, Tevbe 113b, Yunus 124a, Hûd 132b, Yusuf 141b, Ra'd149b, İbrahim 154a, Hicr 158a, Nahl 161a, Ben-i İsrail (İsrâ) 170a, Kehf 177b, Meryem 185a, Tâ-Hâ 189b, Enbiyâ 196a, Hac 201b,Mü'minûn 207b,Nûr 212b, Furkan 218b, Şuarâ 222a, Neml 228b, Kasas 233b, Ankebût 240a, Rûm 245a, Lokman 248b, Secde 251a, Ahzâb 253a, Sebe' 259a, Fâtır 263a, Yâsin 266b, Sâffât 270a, Sâd 274a, Zümer 277b, Mü'min 283a, Ha mim (Fussilet) 288b, Şûrâ 292a, Zuhruf 295b, Duhân 300a, Câsiye 301b, Ahkaf 303b, Muhammed 306b, Fetih 309b, Hucurât 312a, Kaf 314a, Zâriyât 315b, Tûr 317a, Necm 318b, Kamer 320b, Rahmân 322a, Vâkıa 324a, Hadid 326a, Mücâdele 328b, Haşr 331a, Mümtehine 333a, Saf 335a, Cum'a 336a, Münâfikûn 337a, Teğabün 338a, Talâk 339a, Tahrim 340b, Mülk 342a, Kalem 343b, Hâkka 345a, Meâric 346b, Nuh 347b, Cin 348b, Müzzemmil 349b, Müddessir 350b, Kıyamet 351b, İnsan 352b, Mürselât 353b, Nebe' 355a, Nâziât 356a, Abese 357a, Tekvir 358a, İnfitâr 358b, Mutaffifin 358b, İnşikak 359b, Bürûc 360a, Târık 360b, A'lâ 360b, Gâşiye 361a, Fecr 361b, Beled 362a, Şems 362b, Leyl 363a, Duhâ 363a, Elemneşrahleke (İnşirâh) 363b, Tin 363b, Alak 363b, Kadir 364a, Kayyime (Beyyine) 364a, Zilzâl 364b, Âdiyât 364b, Kâria 365a, Tekâsür 365a, Asr 365a, Lûmeze (Hümeze) 365b, Fil 365b, Kureyş 365b,

Dîn (Mâûn) 365b, Kevser 366a, Kâfirûn 366a, Nasr 366b, Ebilehebin (Tebbet) 366b, İhlâs 367a, Felâk 367a, Nâs 367a

Yukarıda verilen sure adlarından İsrâ suresi Ben-i İsrail, Fussilet suresi Ha mim, İnşirâh suresi Elemneşrahleke, Beyyine suresi Kayyime, Hümeze suresi Lümeze, Mâûn suresi Dîn, Tebbet suresi Ebilehebin isimleriyle yazmada yer alırlar.

Tokat müzesindeki nüsha ile Sivas ve TİEM'deki nüsha arasında da büyük benzerlikler görülür. Bu benzerliği görmek için aşağıda yine Bakara suresinin 22 ve 23. ayetlerini karşılaştırarak vereceğiz:

22. ol kim kıldı sizün için yiri döşek, dakı gögi yapılmış ya'ni ev örtüsü gibi. Dakı indürdi gökden su; pes çıkardı anunıla yimişlerden, sizün rûzinuz için.Pes kılman Tanrı'ya bendeşler, siz bilüriken yani kim yaradıcı Ol'dur. 23.Dakı eger olursanız gümen içinde, andan kim indürdük kulumuz üzere; getürün bir sûra anun gibiden yani Kur'an gibiden, ya Muhammed gibiden. Dakı okın tanuklarunızı yani butlar, Tanrıdan ayruk; eger olursanız girçekler (Topaloğlu:4)

22. ol kim kıldı sizün için yiri döşek, dakı gögi yapılmış. Dakı indürdi gökden su, pes çıkardı anunıla yimişlerden, sizün rûzinüz için.Pes kılman Tanrıya bendeşler, dakı siz bilüriken yaradıcı Ol'dur. 23.Dakı eger olursanız güman içinde, andan kim indürdük kulumuz üzere; getürün bir sûret anun gibiden eger olursanız girçekler (Yılmaz 1992: 50)

22. ol kim kıldı sizün için yiri döşek, dakı gögi yapılmışdur indürdi gökden suyu, pes çıkardı anunıla yimişlerden, rızkınız için sizin pes kılman Tanrıya bendeşler, dahı siz bilürsüz yani kim yaradıcı Ol'dur. 23.Dahı eger olursanız güman içinde, andan kim indürdük kulumuz üzere; getürün bir sûret anun gibiden eger olursanız girçekler (Tokat Müze s.3b/Fotoğraf 1)

Yukarıdaki örnekleri eserin tamamına teşmil ederek ele aldığımızda bu eserlerin aynı eserin farklı istinsahları olduğu söylenebilir. Ahmet Topaloğlu yukarıda da belirtildiği gibi Kur'an tercümelerinin muhtelif nüshaları arasındaki münasebetleri tespit etmek için yapılan tercüme ve yazım hatalarından hareket etmenin doğru olacağını belirterek çalıştığı nüshada tespit ettiği hataları verir. (Topaloğlu:32-36) Biz de bu hatalardan yola çıkarak Tokat Müzesindeki ve Sivas Kongre ve Etnografya Müzesindeki nüshada bu yanlışları tespit etmeye çalıştık.

Topaloğlu eserinde tespit ettiği müellif ve müstensih hataları şunlardır:

Mütercim hataları:

1. "ğulf" (Bakara:88) kelimesi kaplardur (ya'ni kaplanmışdur) diye çevrilmiştir doğrusu kapludur olmalı (Topaloğlu:34)

2. “el-kitâb” (Bakara:235) metinde ecel, müddet, belli vakit anlamına gelmekteyken Kur'an diye karşılanmıştır. (Topaloğlu:35)

Müstensih Hataları:

1. tuğyân (Bakara:15) hakdan geçmeklik yerine hadden geçmeklik olmalıdır. (Topaloğlu:32)

2. ‘avân (Bakara:68) orta çarlu değil orta çağlu olmalıdır. (Topaloğlu:32)

3. yedhulûn (Nisa:124) givürünileler yerine gireler olmalı; yudhalûn gireler (Meryem:60) yerine givürünileler olmalı. (Topaloğlu:34)

4. “daki her ne kim işleyesiz hayrdan, hergiz inkâr olunmayasız” (Âl-i İmran: 115) tercümesinin “daki her ne kim işleyeler hayrdan, hergiz inkâr olunmayalar.” olması gerektiği belirtilmiştir. (Topaloğlu:34)

Aynı noktalara Sivas Etnografya müzesindeki tercümede şu şekilde rastlarız:

“ğulf” (Bakara:88) kelimesi kaplardur diye (Yılmaz, 1992: 68) ; “el-kitâb” (Bakara:235) metinde Kur'an olarak (Yılmaz, 1992: 116) ; tuğyân (Bakara:15) hakdan geçmeklik (Yılmaz, 1992: 48) ‘avân (Bakara:68) orta çavlu (Yılmaz, 1992: 62) , yedhulun (Meryem:60) gireler (Ayhan:226); givürünileler (Nisa:124)(Akar:134) “daki her ne kim işleyesiz hayrdan, hergiz inkâr olunmayasuz”(Akar:64)

Bu hataları Tokat müzesindeki tercümede aşağıdaki gibi görmekteyiz:

“ğulf” (Bakara:88) kelimesi kaplıdur yani kaplanmışdur diye ; “el-kitâb” (Bakara:235) metinde Kur'an olarak; tuğyân (Bakara:15) hadden geçmeklik; ‘avân (Bakara:68) orta çağlu; yedhulûn givürünileler (Nisa:124), gireler (Meryem:60) şeklinde, Âl-i İmran 115. ayet ise “dahi her ne kim işlemeyesiz hayrdan hergiz mahrum olmayasız” diye çevrilmiştir.

Yukarıda görüleceği üzere Tokat müzesindeki nüshada ğulf kelimesi kaplıdur, tuğyan hadden geçmeklik, ‘avân orta çağlu şeklinde doğru olarak verilmiştir. Ancak diğer hataların burada da aynen yer aldığı görülür. Muhtemelen iyi Arapça bilen biri tarafından yapılan istinsahta bu hatalar düzeltilmiştir. Sivas nüshasında ise hataların tamamı aynen tekrarlanmıştır.

Ayrıca Toker'in üzerinde çalıştığı nüshaya dair üzerinde durulmaya dair bir husus da şudur: “eserin, Ra'd suresinin başladığı 214a-5 satırından 226a-6 satırının ortasına, yani Hicr suresinin 13. ayetine kadar, önceki kısımdan tamamen farklı bir tercümeyle dayandığını tespit ettik. Anadolu sahası tercümelerine çok yakın bir dil ve ifadenin kullanıldığı bu varaklarda, diğer varaklarda görülmeyen kelimelerle karşılaşılmaktadır (Toker: s.30.). Toker'in yaklaşık 12 varakta tespit ettiği bu farklılıkların TİEM nüshası ile benzerliklerini ortaya koymuştur

(Toker: 31-33). Örnek olarak verilen ayetler Tokat nüshasında da aynıdır. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere aradaki 12 varak TIEM ve Tokat nüshalarına benzeyen farklı bir tercümeden istinsah edilmiştir.

Hicr/3

TIEM: Kıo anları, yiyeler dağı göneneler; dağı meşgul eyleye anları şağınç. Şonra bileler. (Topaloğlu:200)

F. Önder: Kıo anları, yiyeler dağı göneneler. Dağı meşgöl eyleye mi anları şağınç? Şoñra bileler. (Toker:31)

Tokat Müze: Kıo anları, yiyeler dağı göneneler dağı meşgöl eyleye anları şağınç soñra bileler. (149b/Fotograf 2)

İbrâhîm/3

TIEM: Anlar kim severler yakın dirligi, âhırat üzere; dağı yığarlar Tanrı yolından, Dağı isterler anı, egrilik iken. Şunlar azgunluk içindedür ırak. (Topaloğlu:195)

F. Önder: Anlar kim severler yakın dirligi âhıret üzere. Dağı yığarlar Tañrı yolından. İsterler egrilikler. Anlar azgunluk içindedürler. (Toker:31)

Tokat Müze: Anlar kim severler yakın dirligi âhıret üzere. Dağı yığarlar Tañrı yolından dağı İsterler egrilikken şunlar azgunluk içindedür. (154a/Fotograf 3)

Ra'd suresi/1

TIEM: Elif, Lâm, Mîm, Râ: Ene'llâhu'r-rahmân. Şol, ya'nî uşbu sûra, kitâb 'âyetleridür. Dağı ol kim indürinildi sana, Çalabundan, hağdur; velîkin âdamılar eyregi inanmazlar. (Topaloğlu:189)

F. Önder Ene'llâhu'r-rahmân şol kitâb 'âyetleridür dağı ol kim indürinildi saña Çalabuñdan hağdur, velâkin eyregi âdemlerüñ inanmazlar. (Toker:31)

Tokat Müze: Ene'llâhu'r-rahmân. Şol kitâb 'âyetleridür. Dağı ol kim indürinildi saña Çalabuñdan. Hağdur, velâkin eyrek âdemlerüñ inanmazlar. (149b /Fotograf 4)

Ra'd suresi/2

TIEM: Tañrı oldur kim yukaru götürdi gökleri direksüz, görürsiz anları; andan eli üstün oldı 'arş üzere. Dağı musahhar eyledi ya'nî boyun virür eyledi, güneşi, dağı ayı; dükeli yürir, bir zamâna degin adanılmış. Hükm eyler işi. Seçer âyetleri, ya'nî bellü eyler huccatları anun için kim siz Çalabunuz görmegine girçek inanasız. (Topaloğlu:189)

F. Önder Tañrı oldur kim yuķaru götürdi gökleri direksz, grrsiz anları. Andan eli üstün oldı 'arş üzere. Dağı boyun virür eyledi güneşi, dağı ayı. Dkeli yrr bir zamāna degin, adanılmışdur. Hükm eyler iře. Seçer, bellü eyler 'āyetleri, ya'nī hüccetleri. Ola kim siz alabuñuz grmegine girtdr, giręek inanasız. (Toker:31)

Tokat müze: Tañrı oldur kim yuķaru götürdi gökleri direksz, grrsiz anları. Andan eli üstün oldı 'arş üzere. Dağı musađđar eyledi ya'nī boyun virür eyledi güneşi, dağı ayı. Dkeli yrr bir zamāna degin, adanılmış Hükm eyler işi, seçer, bellü eyler hüccetleri anıñn kim siz alabuñuz grmegine girtdr, inanasız. (149b /Fotograf 4)

SONUÇ

Anadolu sahasında üzerinde çalışılan satır arası Kuran tercümelerinin üçü farklı, diğer üçü farklı eserlerdir. Anadolu'daki en eski istinsah tarihli satır arası Kur'an tercümesinin müstensihisi Hasan Bin Ali el-Bestāmi'olan H. 804 / M. 1401 tarihli nüsha, Abdullāh bin Mahmûd es-Selānikī tarafından H. 941 / M. 1534-1535 tarihinde istinsah edilen nüsha ile Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki nüsha benzer nüshalar olup farklı istinsahlardır. Türk İslam Eserler Müzesi'nde yer alan 827/1424 tarihli Muhammed bin Hamza tarafından yazılan nüsha ile Sivas Kongre ve Etnografya Müzesinde E. Y. 84/176 numarada kayıtlı olan nüsha ile Tokat Müzesinde sergilenen satır arası tercüme de aynı satır arası eserin farklı nshalarıdır. Aralarındaki küçük nüsha farkları dışında farklılık yoktur. Tokat müzesinde sergilenen 367 varak 11 satırdan oluşan satır arası tercüme tam bir tercüme olup tüm sure başları eserde yer alır. Son varak hatim duasıdır. Eserin yazılış tarihi, istinsah tarihi, müellifi ve müstensihisi bilinmemektedir. Benzer tercümelere baktığımızda Muhammed bin Hamza nüshası 1424 tarihli olduğuna göre eserin 15. yüzyıl eseri olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akar, Ali (1992), Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük 53b-105b) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Alper, Mehtap (1998). Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış bir Kur'an tercümesi (Gramer-Metin-Tertip-Sözlük 315a-388a) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Ata, Aysu (2004), Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), Ankara: TDK Yayınları.
- Ayhan, Vefa (2007), Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin- Sözlük 245b – 320a) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Budak Eskivar, İlkey (2005), Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Tercümesi (388b-458a) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

- Delice, Halil İbrahim (1992), Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satır Arası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri Sözlük 105b-170b) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Eminoğlu, Emin (1995). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Tertip-Sözlük 171a-245b) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Gül, Ali (2014). British Library Or. 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Işıkcın Yılmaz, Buket (2015). Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Satır Arası Kur'an Tercümesi 1a - 216b (Giriş - Metin - Sözlük - Tıpkıbasım), Yüksek Lisans Tezi
- İnan, Abdülkadir (1961). Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme, Ankara: Diyanet İşleri Bşk. Yay.
- Karabacak, Esra (1994). Eski Anadolu Türkçesi satır-arası Kur'an Tercümesi: Giriş, Metin, Harvard Üniversitesi.
- Kök, Abdullah (2004). Karahanlı Türkçesi satır-arası Kur'an tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2) (giriş-inceleme-metin-dizin) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Küçük, Murat (2001). Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi(inceleme-metin-dizin)Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Küpeli, Harun (2006). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Tertip-Sözlük 464a-535b) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Kütükçü, Mehmet (2005). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Tertip-Sözlük 535b-616b) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Özkan, Mustafa (2010). Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar, Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yapılmış Kur'an Tercümeleleri s. 516-568, İstanbul.
- Sağol, Gülden (1993), Harezmi Türkçesi: Satır arası Kur'an tercümesi, Giriş-metin-sözlük (2 cilt), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- Sağol, Gülden (1997), Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi 8, İstanbul, s.379-396
- Toker, Mustafa (2011), Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi, (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım Örnekleri) I, Selçuk Üniversitesi Basımevi Konya, II. BASKI
- Topaloğlu, Ahmet (1978). XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır Arası" Kur'an Tercümesi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ünlü, Suat (2004), Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi TİEM 73,(giriş-metin-inceleme-analitik dizin) Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Üşenmez, Emek (2010), Eski Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul

Yılmaz, Hikmet (1992), Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük 1b-53a) Cumhuriyet Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

EKLER:

تَتَّقُونَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ
 بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا
 لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
 وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَيَّ عَبْدِنَا فَأْتُوا
 بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَإِذْ عَرَّضْنَا لِلْأَعْيُنِ حُجُوبًا
 لِنُبَيِّنَ لَكُمْ آيَاتِنَا فَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنُوزَ صَادِقِينَ
 فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا

Fotoğraf 1: Bakara 22-23

لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ذُرِّيَّتَهُمْ يَأْكُلُوا وَيَمْتَعُوا وَيُلْهَمُ الْأَمَلُ
 كَسُوفَ يَعْلَمُونَ وَمَا أَلْمَأْ كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ إِلَّا الْوَهَا كِتَابُ مَعْلُومٍ

Fotoğraf 2: Hicr 3

